

Popularisation of Addictology: journalists' perceptions of the basic terminology, facts, and research results

BĚLÁČKOVÁ, V.¹, ŠIMŮNKOVÁ, M.²

¹Department of Addictology, First Faculty of Medicine, Charles University in Prague and General University Hospital in Prague, Czech Republic

²YourComm, s.r.o., Prague, Czech Republic

Citation: Běláčková, V., Šimůnková, M. (2012). Obor adiktologie a jeho popularizace – základní terminologie, fakta a výsledky výzkumu očima novinářů. *Adiktologie*, (12)4, 374–378.

SUMMARY: *The Department of Addictology of the First Faculty of Medicine of Charles University in Prague and of the General Teaching Hospital in Prague (the former Centre for Addictology) has been investing considerable efforts in the popularisation of scientific and evidence-based outcomes in the field of addictology, both in terms of media content analysis and the active dissemination of popularised findings. Recent research shows that the media portrayal of drug issues seems to be set in a criminal context as a result of the media's unbalanced access to the relevant sources (such as addictologists, experts, and institutional representatives). As part of our current projects, we conducted a pilot survey among seven journalists from different types of mass media who specialise in the coverage of health-related issues. The journalists completed structured questionnaires aimed at exploring their background and knowledge in relation to the field of addictology. The journalists selected showed a limited understanding of the scope of the field of addictology. They either overestimated or underestimated the prevalence of both licit and illicit substance use and were not familiar with basic terminology pertaining to the field (misinterpretations of the terms "drug user" and "problem drug user" were found). The term "harm reduction" turned out to be completely unknown to them. On the other hand, the selected journalists were consistent and sensible in responding to value-loaded questions on drug policy interventions and were in favour of drug treatment being covered by health insurance.*

KEY WORDS: MEDIA – POPULARISATION OF SCIENTIFIC OUTCOMES – ADDICTOLOGY

Submitted: 23 / OCTOBER / 2011

Accepted: 4 / APRIL / 2012

Grant support: NETAD, CZ.1.07/2.4.00/17.0111 and Grant of the Czech Science Foundation No. 406/07/0541

Address for correspondence: Vendula Běláčková / belackova@adiktologie.cz / Department of Addictology, First Faculty of Medicine, Charles University in Prague and General University Hospital in Prague, Apolinářská 4, 128 00 Prague 2, Czech Republic

Obor adiktologie a jeho popularizace – základní terminologie, fakta a výsledky výzkumu očima novinářů

BĚLÁČKOVÁ, V.¹, ŠIMŮNKOVÁ, M.²

¹Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze

²YourComm, s. r. o., Praha

Citace: Běláčková, V., Šimůnková, M. (2012). Obor adiktologie a jeho popularizace – základní terminologie, fakta a výsledky výzkumu očima novinářů. *Adiktologie*, (12)4, 374–378.

SOUHRN: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze (dříve Centrum adiktologie PK 1. LF UK v Praze a VFN v Praze) se dlouhodobě věnuje popularizaci odborných poznatků v oboru adiktologie, a to jak v rovině obsahové analýzy mediálních sdělení, tak v rovině aktivního šíření popularizovaných obsahů. Z dosavadních studií vyplývá, že je mediální obraz drogové problematiky zkreslován ve smyslu převahy kriminogenních faktorů, což je důsledkem nevyvážené práce s mediálními zdroji (odborníky, adiktology a zástupci institucí). V rámci probíhajících projektů jsme realizovali pilotní šetření se 7 novináři zaměřenými na zdravotnickou problematiku z různých redakcí, kteří odpovídali na strukturovaný dotazník zjišťující jejich základní povědomí a znalosti v oboru adiktologie. Novináři měli zúženou představu o zaměření oboru adiktologie, přeceňovali nebo podceňovali indikátory užívání drog v populaci, neznali základní terminologii v oboru (dezinterpretace termínu „uživatel drog“ a „problémový uživatel drog“) a zcela neznámým pojmem pro ně bylo harm reduction. Novináři byli na druhou stranu konzistentní a uvážení v hodnotových soudech ohledně žádoucích intervencí protidrogové politiky a například nepožadovali, aby si závislí platili léčbu sami.

KLÍČOVÁ SLOVA: MÉDIA – POPULARIZACE VĚDY – ADIKTOLOGIE

Došlo do redakce: 23 / ŘÍJEN / 2011

Přijato k tisku: 4 / DUBEN / 2012

Grantová podpora: NETAD, CZ.1.07/2.4.00/17.0111 a GAČR č. 406/07/0541

Korespondenční adresa: Ing. Mgr. Vendula Běláčková / belackova@adiktologie.cz / Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, Apolinářská 4, 128 00 Praha 2

● 1 ÚVOD

Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze (dříve Centrum adiktologie PK 1. LF UK) se dlouhodobě věnuje výzkumu mediálního obrazu oboru adiktologie (Běláčková, 2007a; Běláčková, 2007b; Grohmannová, 2006; Novák, Miovský & Štastná, 2011a, 2011b; Sivek, Miovská & Miovsky, 2004) a usiluje o informování veřejnosti o výzkumem podložených poznatcích v této oblasti. Mimo jiné zřídilo za tímto účelem portál www.adiktologie.cz, na kterém představuje výsledky zahraničních výzkumů v oboru adiktologie v rámci rubriky *Informace z adiktologie / Adiktologie ve světě*. V letech 2007–2009 bylo Centrum adiktologie řešitelem grantu GAČR č. 406/07/0541, *Vývoj kódovacího systému pro sociálně-psychologickou kvantitativní obsahovou analýzu mediálních sdělení a ověření jeho možností kombinace s metodami kvalitativní obsahové analýzy*, v rámci kterého byl vyvinut manuál kódování mediálních sdělení (Štastná, Miovský & Novák, 2009). V rámci projektu byla dále provedena analýza mediálních obsahů na základě typu médií, přičemž byla zvláště sledována regionální média – rozhlas a tisk (Belackova, Stastna & Miovsky, 2011). Zatímco dosavadní studie poukazovaly na kriminogenní zaměření mediálního obrazu drog, při analýze mediálních obsahů podle typu média bylo identifikováno, že se tohoto zkrácení novináři dopouštějí z důvodu nedostatečného přístupu k odborníkům v daném oboru, a to zejména v regionálních médiích, kde jsou nejdostupnějšími zdroji o adiktologické problematice zdroje poliцейní (Belackova et al., 2011; Běláčková, 2008).

● 2 DESIGN PILOTNÍHO ŘEŠENÍ

V září 2011 jsme v rámci pilotního šetření oslovili sedm novinářů z různých redakcí, vždy se jednalo o novináře, kteří se specializují na oblast zdravotnictví (1 celostátní deník s vysokým nákladem, 2 lifestyle časopisy, 1 časopis se zdravotní problematikou, 1 zájmový časopis a 2 ženské časopisy). Výběr vzorku byl nenáhodný a byl proveden v rámci profesionálních kontaktů druhé autorky příspěvku (byli osloveni novináři, kteří v minulosti projevíli zájem o adiktologickou problematiku); novináři si kladli jako podmínku šetření uchovat v anonymitě redakce, které zastupují. Cílem krátkého šetření bylo identifikovat jejich povědomí o oboru adiktologie a základních evidence-based poznatků v tomto výzkumném a klinickém oboru. Za tímto účelem byl navržen dotazník mapující background novinářů v oboru adiktologie, který byl pilotně otestován. Dotazník byl zaměřen na povědomí novinářů o oboru adiktologie, znalosti základních epidemiologických indikátorů a postoje škály novinářů vzhledem k uživatelům drog a adiktologických službám. Dotazník byl vyhodnocen jednoduchou frekvenční analýzou.

● 3 VÝSLEDKY

Z analýzy vyplývá, že novináři jako osoby, které určují mediální obraz oboru adiktologie, tak nečiní na základě odborných poznatků, ale na základě laických předpokladů, jež se s výzkumnými podklady rozcházejí. Vybraní novináři buď nevěděli, jaké je zaměření oboru adiktologie, nebo jej úzce vymezovali do oblasti léčby, popřípadě prevence závislostí. Většina jejich čtenářů podle nich buď nevěděla, čím se obor zabývá, nebo o něm vůbec neslyšela (*tabulka 1*). Pokud jde o škodlivost jednotlivých návykových látek, jak jej identifikoval adiktologický výzkum (Nutt, King, Saulsbury & Blakemore, 2007)¹, novináři se rozcházel v představě o tom, které látky jsou škodlivější a které jsou méně škodlivé, viz *tabulka 1*.

Novináři měli mylné představy o tom, kolik procent populace užilo nelegální drogu někdy v životě (celoživotní prevalence v ČR je přibližně 30 % dospělé populace, novináři ji odhadovali buď jako vyšší, 70–75 %, nebo jako nižší, 15–20 %; prevalence užití v posledním roce je cca 15 %, novináři ji

Tabulka 1 / Table 1

Otázky s dichotomickou odpovědí (ano/ne, n=7, není-li uvedeno jinak)
Yes/No questions (n=7, unless specified otherwise)

2. Znájí vaši čtenáři/diváci/posluchači pojem adiktologie?	ANO
a/ setkal jste se někdy s dotazem čtenáře/diváka/posluchače na to, co je obor adiktologie?	1
b/ setkal jste se někdy se špatným porozuměním pojmu adiktologie u Vašeho čtenáře/diváka/posluchače	3
c/ setkal jste se někdy s tím, že nějaký čtenář/divák/posluchač slyšel o oboru adiktologie poprvé	5
3. Souhlasíte s názorem, že legální drogy jsou méně škodlivé?	
a/ alkohol je škodlivější než marihuana	3
b/ marihuana je škodlivější než tabák	2
c/ tabák je škodlivější než extáze	1
10. Myslíte si, že programy výměny jehel podporují lidi v užívání drog?	
11. Souhlasíte s názorem	
a/ stát by neměl platit léčbu uživatelů drog	2
b/ lidé, kteří berou drogy, by měli jít do pracovního tábora	2
c/ ten, kdo bere drogy, si za to může sám, a proto by se z toho měl sám dostat	0

1/ Uvedená studie patří k jedné z mála, které vytvářejí škálu rizikovitosti/škodlivosti návykových látek podle jejich dopadů ve zdravotní oblasti, v sociální oblasti a podle rizika závislosti.

Tabulka 2 / Table 2

Otázky zaměřené na prevalenci užívání návykových látek (n=7, není-li uvedeno jinak)

Questions concerning the prevalence of substance use (n=7, unless specified otherwise)

	Průměr (%)	Min. (%)	Max. (%)	CS 2008 (%)
4. Kolik procent populace užívá nelegální drogy?				
a/ Kolik procent obyvatel starších 15 let vyzkoušelo podle Vás někdy v životě nelegální drogu (marihuanu nebo jiné drogy)?	41,0	15	75,0	30,0
b/ Kolik procent obyvatel starších 15 let vyzkoušelo podle Vás v posledním roce nelegální drogu (marihuanu nebo jiné drogy)?	37,5	10	80,0	15,0
c/ Kolik procent obyvatel starších 15 let užívá podle Vás marihuanu nebo jiné drogy každý den?	10,0	1	30,0	2,0
5. Kolik procent populace užívá alkohol /tabák?				
d/ Kolik procent obyvatel starších 15 let vyzkoušelo podle Vás v posledním roce alkohol?	79,6	15	99,0	90,0
e/ Kolik procent obyvatel starších 15 let užívá podle Vás alkohol každý den?	35,8	10	70,0	10,0
f/ Kolik procent obyvatel starších 15 let užívá podle Vás tabák každý den?	37,2	16	55,0	30,0
8. Kolik je v ČR tzv. problémových uživatelů drog? (n=4)	196000	4000	400000	37000 (0,5 %)

odhadovali na škále 10–80 %, bez zachování logické konzistence s prvním bodem; každodenní pravidelné užívání se odhaduje na 2 % populace, někteří novináři měli poměrně přesnou představu, jiní jej odhadovali na více než desetinasobek). Novináři se rozcházel také v odhadech užívání alkoholu a tabáku (tabulka 2).

Velké nejasnosti měli novináři s oblastí odborné terminologie – jedince, který užívá drogy, označovali namísto neutrálního termínu „uživatel drog“ jako „drogově závislého“ nebo „narkomana“ – závislost jako diagnostická kategorie přitom nemusí být zdaleka průvodním jevem užívání drog. Novináři v tomto smyslu neměli povědomí o klasifikaci vzorců užívání drog, která vyplývá z výsledků výzkumu.

Tabulka 3 / Table 3

Otevřené otázky (n=7, není-li uvedeno jinak)

Open questions (n=7, unless specified otherwise)

Otázka	Varianta odpovědi 1	Varianta odpovědi 2	Varianta odpovědi 3	Varianta odpovědi 4	Definice (Kalina a kol.)
1. Čím se zabývá obor adiktologie?	nevím (3x)	závislostí	prevencí drogových závislostí	závislostmi a jejich léčbou (2x)	interdisciplinární obor, který se zabývá prevencí, léčbou a výzkumem rizikových forem chování, jako jsou užívání ilegálních drog, alkoholu, tabáku nebo gambling, jež mohou vést k vytvoření závislosti
6. Jak byste pojmenoval ve své zprávě nebo článku člověka, který bere drogy?	drogově závislý (2x)	narkoman, závislý, uživatel	závislý na drogách (2 x)	narkoman (2x)	uživatel drog (závislost je diagnostická kategorie, nemusí být součástí užívání drog)
7. Co znamená výraz problémový uživatel drog?	užívání je spojeno s kriminální činností (3x)	rizikový hygienicky, nemění stříkačky, kriminalita	dlouhodobě závislý	neschopný zvládnout svůj problém	každodenní nebo pravidelný uživatel stimulancií či opiátů nebo injekční uživatel drog
9. Co podle Vás znamená termín harm reduction?	nevím (3x)	sociální pomoc a začlenění závislých	pokusit se ochránit člověka před následky jeho chování		intervence zaměřené na snižování škod z užívání drog

Definice problémového užívání drog, jež je standardní terminologií Evropského monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti, byla novináři mylně chápána jako vztahující se ke kriminální činnosti nebo závislosti, ačkoli definicí je „každodenní nebo pravidelný uživatel stimulantů či opiátů nebo injekční uživatel drog“ (tabulka 3).

Z hlediska intervencí protidrogové politiky byl novinářům v podstatě neznámý pojem harm reduction, jenž je důležitým pilířem ochrany veřejného zdraví, v rámci kterého se jedná o intervence zaměřené na snižování škod z užívání drog (např. výměna sterilního injekčního materiálu pro uživatele drog). Tyto služby byly v rámci adiktologického výzkumu identifikovány jako snižující riziko šíření infekčních nemocí a neznalost pojmu významně ovlivňuje, jak budou novináři vyváženě referovat o evidence-based intervencích v oboru adiktologie. Relativně vyvážená byla představa novinářů o léčbě závislosti a jejích základních východiskách a novináři v této oblasti nepředstavovali hodnotové soudy, jež by byly v rozporu s evidence-based praxí, viz tabulka 3.

● 4 DISKUSE

Analýza doplňuje poznatky o mediálním obrazu oboru adiktologie, které Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze (dříve Centrum adiktologie PK 1. LF UK v Praze a VFN v Praze) identifikovala v rámci výzkumného projektu GAČR č. 406/07/0541 (Belackova et al., 2011; Běláčková, 2008). Závěrem uvedených analýz bylo, že výsledný mediální obraz oboru adiktologie je určován klíčovými mluvčími, kteří v daných článcích vystupují, a k jeho na výzkumu podložené popularizaci dochází za předpokladu, že jsou odborníci v oboru adiktologie schopni sloužit jako mediální zdroje. To se týká zejména regionálního zpravodajství, které se

opírá převážně o policejní zdroje a podává tak nevyvážený, kriminogenní obraz drogové problematiky. Toto pilotní šetření doplňuje informace o předpokládaném vztahu mezi mediálním sdělením a vstupními informacemi z reálného světa o „černou skříňku“ novináře, a otevírá tak další výzkumné otázky, které v českém prostředí dosud nebyly analyzovány.

Omezením pilotního šetření je metodologie výběru vzorku, který byl vybrán nenáhodně a vyplýval z osobních kontaktů druhé autorky příspěvku. Reprezentativnost vzorku je tak bez ohledu na šíři a kvalitu profesních kontaktů omezená; na druhou stranu cílová populace novinářů, již se věnují adiktologické problematice a souvisejícím oborům, je pro další šetření rovněž limitovaná, a to jednak počtem českých médií s celostátní působností (např. pouze 3 televizní stanice, 5 deníků) a jednak skutečností, že se na problematiku zdravotnictví nebo užívání drog specializují v každé redakci jeden nebo maximálně dva novináři.

● 5 ZÁVĚRY

Novináři ve svém povědomí o oboru adiktologie nejsou obeznámeni s terminologií ani základními epidemiologickými indikátory v oboru. Za zásadní ovšem považujeme skutečnost, že vybraní novináři nebyli ve svých hodnotových soudech vyhranění odmítavě k intervencím protidrogové politiky a jejich pokrytí z veřejných prostředků. Rozpor s odbornými stanovisky byl dán spíše nízkou informovaností v oboru adiktologie než předsudky vůči němu. Z uvedené analýzy odvozujeme důležitost aktivity vzdělávání novinářů v oboru adiktologie a důležitost proškolení adiktologů a akademických pracovníků v postupech popularizace vědy a výzkumu pro různé cílové skupiny a současně proškolení novinářů v oboru adiktologie.

LITERATURA / REFERENCES

- Běláčková, V. (2007a). Bulvarizace jako droga. [Tabloidisation as a drug: Representation of drugs in a quality paper]. *Adiktologie*, 7(1), 62–69.
- Belackova, V., Stastna, L. & Miovsky, M. (2011). „Selling by drugs“: Content analysis of the coverage of illicit drugs in different news media types and formats. *Drugs: Education, Prevention, and Policy*, 18(1–17).
- Běláčková, V. (2007b). Mediální obraz drog v Evropské unii a podtitul Mediální témata ve výročních zprávách o drogách. In E. Skrdlantova (Ed.), *Zaostřeno na drogy* (Vol. 5). Praha: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti.
- Běláčková, V. (2008). Obraz drog v evropských médiích: Odklon od kriminálních aspektů. *Adiktologie*, 8(1), 52–61.
- Grohmannová, K. (2006). Stimulancia a opioidy z pohledu médií. *Adiktologie*, 6(3), 351–365.
- Novák, P., Miovský, M. & Štastná, L. (2011a). *Kvantifikace kvalitativních dat metodou škálování v adiktologické analýze médií*. Paper presented at the

Sborník abstrakt z X. ročníku česko-slovenské konference Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku: Kvalitativní výzkum a Olomouc.

- Novák, P., Miovský, M. & Štastná, L. (2011b). Mediální obraz uživatele návykových látek a jeho sociálně-psychologický rozměr. *Lekársky obzor*, 60(3), 80–84.
- Nutt, D., King, L. A., Saulsbury, W. & Blakemore, C. (2007). Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse. *The Lancet*, 369.
- Sivek, V., Miovská, L. & Miovský, M. (2004). Obraz uživatelů a užívání konopných drog v českých médiích v roce 2003. *Adiktologie*, 4(4), 475–491.
- Štastná, L., Miovský, M. & Novák, P. (2009). Manuál kódování mediálních sdělení o drogách a tématech s nimi spojených. In *M. k. m. s. o. d. a. t. s. n. spojených* (Ed.). Tišnov: SCAN.